

نهضت عاشورا و تأثیرات سیاسی، اجتماعی
و فرهنگی آن بر جامعه‌ی ایرانی

www.ketab.ir

- سرشناسه : فولادپناه، اعظم، ۱۳۶۳-
عنوان و نام پدیدآور: نخست عاشورا و تأثیرات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی آن بر جامعه‌ی ایرانی /
تألف اعظم فولادی‌پناه، مهشید کبیری.
مشخصات نشر: تهران: مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی،
۱۳۹۸
مشخصات ظاهری: ۴۸، ناص.
فروست: مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات، مرکز اسناد انقلاب اسلامی؛ ۱۰۹۷
تاریخ شفعی؛ ۴۷.
شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۰۱۹-۰۱-۱-۴۷۰۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
موضوع: حسین بن علی (ع)، امام زمان، ۱-۲-۱۱-۱۱ -- سوگواری‌ها
موضوع: Hosayn ibn' Ali, Imam III, 625-680 -- Laments
موضوع: عاشورا -- تأثیر
موضوع: Ten Days of Muharram -- Influence
موضوع: شیعیان -- جنبش‌ها و قیام‌ها
موضوع: Shiites -- *Protest movements
موضوع: جنبش‌ها و قیام‌ها -- ایران -- تاریخ
موضوع: Insurgency -- Iran -- History
موضوع: ایران -- تاریخ -- انقلاب اسلامی، ۱۳۵۷ -- علل
موضوع: Iran -- History -- Islamic Revolution, 1979 -- Causes
شناسه افزوده: کبیری، مهشید، ۱۳۶۳-
شناسه افزوده: مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی
رده‌بندی کنگره: BP ۴۱/۷۶/۵/۹ن۹ ۱۳۹۷
رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۹۵۳۴
شماره کتابشناسی ملی: ۵۵۴۷۴۴۵

گرامیداشت
چهارمین کنگره
پنجاه و یکمین سالگرد
انقلاب اسلامی

عنوان: نهضت عاشورا و تأثیرات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی آن بر جامعه‌ی ایرانی

تالیف: اعظم فولادی‌پنا، سعید میری

نوبت چاپ: اول، بهار ۱۳۸۸

شمارگان: ۱۰۰۰ قیمت: ۴۷۰۰۰ تومان

حروف‌چینی و لیتوگرافی: مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی

چاپ و صحافی: چاپخانه مرکز اسناد انقلاب اسلامی

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۴۱۹-۹۰۱-۱

ISBN: 978-964-419-901-1

کلیه حقوق این اثر برای ناشر محفوظ است.

نشانی: تهران، خیابان شریعتی، نرسیده به میدان قدس، روبه‌روی پمپ بنزین اسدی، پلاک ۱۹۵۴،

مرکز اسناد انقلاب اسلامی. صندوق پستی ۱۹۳۹۵/۳۸۹۶ تلفن: ۲۲۲۱۱۱۹۴ تلفکس: ۲۲۲۱۱۱۷۴

www.irdc.ir

فهرست مطالب

۱۷	مقدمه
۱۹	پیشگفتار
۲۳	فصل اول: قیام‌های شیعی بشر از بهجت حسینی
۲۵	مدخل
۲۶	قیام سیستان
۲۷	واقعه‌ی حَرّه (قیام حره)
۲۸	قیام توابعین
۲۸	قیام مختار ثقفی
۲۹	قیام زید بن علی بن الحسین (ع)
۳۰	قیام یحیی بن زید
۳۱	قیام‌های دوره‌ی عباسیان
۳۲	قیام نفس زکیه
۳۳	قیام حسین بن علی (شهید فَخ)
۳۴	قیام یحیی بن عبدالله
۳۴	قیام‌های شیعی عهد مأمون و ولایت عهدی امام رضا (ع)
۳۵	قیام ابوالسرایا و ابن طباطبا

- قیام زید بن موسی بن جعفر (ع) (زیدالنار)..... ۳۵
- قیام ابراهیم بن موسی بن جعفر (ع)..... ۳۶
- قیام حسین بن حسن (ابن افضس)..... ۳۷
- قیام محمد دیباج..... ۳۷
- قیام محمد بن قاسم..... ۳۸
- قیام یحیی بن عمر..... ۳۹
- فصل دوم: عزاداری سیدالشهدا (ع) از آغاز تا پایان دوره‌ی زندیه..... ۴۱
- اولین عزاداری‌ها برای امام حسین (ع)..... ۴۳
- نویان در طبرستان: گسترش تشیع و فرهنگ عاشورا..... ۴۴
- رسمی شدن مراسم عاشورا در عهد آل بویه..... ۴۵
- عزاداری و شایان حمدانیان..... ۴۸
- جلوگیری از عزاداری سیدالشهدا (ع) در دوره‌ی غزنویان..... ۴۹
- خوارزمشاهیان..... ۴۹
- عزاداری امام حسین (ع) در دوره‌ی ایلخانان..... ۵۰
- سریداران..... ۵۰
- تیموریان..... ۵۲
- صفویه..... ۵۲
- شیوه‌های عزاداری در دوره صفویان..... ۵۳
- ۱- روضه‌خوانی و مرثیه‌سرایی..... ۵۳
- ۲- تعزیه و شبیه‌خوانی..... ۵۳
- ۳- پرده‌داری و شمایل‌گردانی..... ۵۴
- ۴- سینه‌زنی و زنجیرزنی..... ۵۴
- ۵- سخنرانی مذهبی..... ۵۵
- ۶- قربانی..... ۵۵

۵۵	۷- سوزاندن بیکره‌ی قاتلان امام حسین(ع).....
۵۶	هیئت‌های عزاداری در دوره صفویه .....
۵۷	حضور زنان در عزاداری.....
۵۸	عزاداری امام حسین(ع) در دوره‌ی افغان‌ها، افشاریه و زندیه .....
۵۹	فصل سوم: قاجاریه و عزاداری سیدالشهداء(ع).....
۶۱	عزاداری در عهد قاجار .....
۶۱	دوره فتحعلی‌شاه؛ گسترش تعزیه و شبیه‌خوانی .....
۶۳	دوره ناصرالدین شاه .....
۶۶	رسم چهل و یک روز عزاداری .....
۶۶	عزاداری در اندرون نوبی .....
۶۷	عزاداری در دوره مظفّرالدین شاه .....
۶۸	عمومیت یافتن مراسم شام عزاداری در عهد مظفّرالدین شاه .....
۶۸	مجالس عزاداری امام حسین(ع) و تأثیر آن در پیروزی انقلاب مشروطه.....
۷۴	محمدعلی‌شاه .....
۷۶	تقق‌الاسلام تبریزی شهید روز عاشورا .....
۷۸	عزاداری در دوره‌ی احمدشاه .....
۸۱	فصل چهارم: عزاداری سیدالشهداء(ع) در دوره‌ی رضاخان.....
۸۳	استعمار و رضاخان .....
۸۷	قدرت‌یابی رضاشاه و محدود ساختن روحانیان و علما.....
۹۲	ممنوعیت کامل عزاداری.....
۹۲	تقابل علما و رضا شاه .....
۹۷	مجالس عزاداری مخفی .....
۹۹	بی‌اثری ممنوعیت عزاداری در دوره‌ی رضاخان.....

- فصل پنجم: محرم در سال‌های ۱۳۲۰-۱۳۴۰ ش..... ۱۰۱
- سیاست مذهبی محمدرضا پهلوی ۱۰۳
- کنترل مجالس سوگواری پس از شهریور ۱۳۲۰ ..... ۱۰۷
- محرم و حوادث سیاسی سال‌های ۱۳۲۰-۱۳۴۰ ش ۱۰۸
- جمعیت فدائیان اسلام و محرم ۱۰۸
- الگوگیری سیدمجتبی نواب صفوی از قیام امام حسین (ع) ۱۱۴
- حرم و نهضت ملی ۱۱۷
- رژیم پهلوی و عزاداری سیدالشهدا از ۱۳۳۲ - ۱۳۴۰ ش ۱۱۹
- فصل ششم: محرم و نهضت امام خمینی ۱۲۱
- تقابل امام روح‌انان با سیاست‌های ضد دینی شاه ۱۲۳
- سرکوب عزاداران در سده‌ی فیضیه ۱۲۷
- مراسم چهلم فاجده‌ی سیه ۱۳۳
- روضه‌ی فیضیه ۱۳۵
- بازسازی مدرسه‌ی فیضیه ۱۳۶
- فصل هفتم: آغاز نهضت ۱۳۹
- محرم ۱۳۴۲ ..... ۱۴۱
- اقدامات ساواک و نیروهای امنیتی ۱۴۴
- سخنرانان نهضت ۱۴۷
- حجت‌الاسلام محمدتقی فلسفی ۱۴۸
- آیت‌الله سیدعبدالحسین دستغیب ۱۵۲
- آیت‌الله سید محمود طالقانی ۱۵۴
- حجت‌الاسلام سید عبدالکریم هاشمی‌نژاد ۱۵۶
- آیت‌الله شیخ فضل‌الله مهدی‌زاده محلاتی ۱۵۷
- حجت‌الاسلام شیخ علی اصغر مروارید ۱۵۹

- آیت‌الله مرتضی مطهری ۱۵۹
- حجت‌الاسلام شیخ حسن خندق‌آبادی ۱۶۰
- حجت‌الاسلام محمدجواد باهنر ۱۶۰
- آیت‌الله سید حسن طاهری خرم‌آبادی ۱۶۰
- فعالیت‌های هیئت‌های مؤتلفه در محرم ۱۳۴۲ ..... ۱۶۱
- نه‌جه‌ها و شعارها ۱۶۵
- رضای تهران ۱۶۷
- م و محرم ۱۳۴۲ ..... ۱۷۲
- ۱- نه‌نت مبد جمعه در محله‌ی آذر: ۱۷۳
- ۲- هیئت مبد چال‌اختران: ۱۷۴
- ۳- هیئت کوچی حکیم: ۱۷۴
- تظاهرات عزاداران تهرانی در اواخر ای سال ۴۲ ..... ۱۷۶
- مراسم عاشورای ۱۳۴۲ در قم ۱۸۵
- سخنرانی امام خمینی در فیضیه ۱۸۵
- دستگیری امام خمینی ۱۹۲
- قیام ۱۵ خرداد تهران ۱۹۶
- بازار و قیام ۱۵ خرداد ۱۹۹
- دانشجویان و ۱۵ خرداد ۲۰۴
- قیام ۱۵ خرداد و مؤتلفه ۲۰۵
- طیب حاج‌رضایی ۲۱۰
- حاج اسماعیل رضایی ۲۱۳
- ادامه‌ی اعتراضات ۲۱۶
- شهدای ۱۵ خرداد ۲۱۷
- قیام ۱۵ خرداد در ورامین ۲۱۷
- قیام ۱۵ خرداد در شهری ۲۲۳

۲۲۵	قیام ۱۵ خرداد در قم
۲۳۰	قیام ۱۵ خرداد در شیراز
۲۳۴	قیام ۱۵ خرداد در تبریز
۲۳۹	قیام ۱۵ خرداد در مشهد
۲۴۰	قیام ۱۵ خرداد در همدان
۲۴۲	قیام ۱۵ خرداد در کاشان
۲۴۳	قیام ۱۵ خرداد در خمین
۲۴۴	قیام ۱۵ خرداد در رشت
۲۴۴	بیچ قیام ۱۵ خرداد
۲۴۹	فصل هشتم: محرم و نهضت در سال‌های ۱۳۴۳-۱۳۴۴ ش
۲۵۱	محرم سال ۱۳۴۳
۲۵۷	عاشورای ۱۳۴۳
۲۵۹	محرم سال ۱۳۴۴
۲۶۳	فصل نهم: محرم، وعاظ و اماکن مذهبی
۲۶۵	محرم نماد انقلاب اسلامی
۲۶۸	نقش روحانیان و وعاظ انقلابی در پیشبرد نهضت امام خمینی
۲۷۳	ماجرای کتاب شهید جاوید و تفرقه در بین روحانیان مبارزان
۲۷۶	تعاملات رژیم با وعاظ انقلابی در سال‌های ۱۳۴۴-۱۳۵۷
۲۹۹	نقش مساجد در نهضت امام خمینی
۳۱۹	هیت‌ها و نهضت اسلامی
۳۳۹	فصل دهم: محرم در سال‌های ۱۳۵۶-۱۳۵۷ ش
۳۴۱	محرم ۱۳۵۶
۳۴۸	تظاهرات عاشورا سال ۱۳۵۶

۳۵۰.....	واکنش رژیم به اعتراض مردم در محرم ۱۳۵۶
۳۵۲.....	محرم ۱۳۵۷
۳۵۶.....	اول محرم
۳۶۲.....	دوم محرم
۳۶۳.....	سوم محرم
۳۶۴.....	چهارم محرم
۳۶۵.....	پنج محرم
۳۶۶.....	شش محرم
۳۶۸.....	هفتم محرم
۳۶۹.....	هشتم محرم
۳۷۳.....	شب تاسوعا
۳۷۵.....	تظاهرات روز تاسوعا
۳۸۱.....	اصفهان
۳۸۱.....	مشهد
۳۸۲.....	شیراز
۳۸۳.....	آذربایجان
۳۸۵.....	قم
۳۸۶.....	خمین
۳۸۶.....	کاشان
۳۸۷.....	مازندران
۳۸۸.....	خوزستان
۳۸۸.....	کرمانشاه
۳۸۹.....	سمنان
۳۹۰.....	تظاهرات روز عاشورا
۴۰۱.....	اصفهان

۴۰۲	مشهد
۴۰۲	آذربایجان شرقی و غربی
۴۰۳	فارس
۴۰۴	قم
۴۰۵	خمین
۴۰۶	اراک
۴۰۶	کاشان
۴۰۶	ازندران
۴۰۷	زنجان
۴۰۸	هردان
۴۰۸	کرمانشاه
۴۰۸	خوزستان
۴۱۰	زابل
۴۱۱	واکنش امام خمینی به تظاهرات عاشورا
۴۱۳	انعکاس تظاهرات تاسوعا و عاشورا از سری رسانه‌های گروهی
۴۱۵	پیامدها
۴۱۷	حوادث مهم بعد از عاشورا تا اربعین ۱۲۵۷
۴۲۵	اربعین حسینی (۲۹ دی ۱۳۵۷)
۴۳۳	شیراز
۴۳۳	تبریز
۴۳۴	مشهد
۴۳۴	اصفهان
۴۳۵	کرمانشاه
۴۳۵	خوزستان
۴۳۵	قم

۴۳۹	نتیجه گیری
۴۴۱	اسناد و تصاویر
۴۵۹	کتابنامه
۴۸۱	نمایه

مقدمه

نهضت عاشورا به دلیل ماهیت اسلام‌خواهی، عدالت‌طلبی و ظلم‌ستیزی همواره الهام بخش انقلابیون و حرکت‌های اصلاحی در طول تاریخ بوده است و بدون تردید نهضت امام خمینی (ره) یکی از بزرگ‌ترین آن حرکت‌هاست که در تاریخ معاصر ایران جلوه‌گری می‌کند.

در منظومه‌ی فکری امام خمینی (ره) فرهنگ عاشورا گنجینه‌ی عظیم سیاسی - دینی و پشتوانه‌ی فرهنگ غنی و انسان‌ساز تسبیح بردن انسان بهره‌گیری از آموزه‌های عاشورایی به احیای دین رسول‌الله (ص) پرداختند و حماسه‌ی حسینی را اساس قیام خود قرار داد. بدین ترتیب نگرش سیاسی به حادثه‌ی کربلا و درس‌آموزی از پیام عاشورا سرلوحه‌ی دعوت امام خمینی (ره) و همفکران ایشان قرار گرفت و از آن پس تاریخ را دیگر یک حادثه‌ی تاریخی صرف نبود، بلکه به محور بسیج مردم برضد رژیم طاغوت بدل شد.

در این دوران مساجد، تکایا، حسینیه‌ها و خیمه‌های عزاداری امام - سید (ع) به‌عنوان مهم‌ترین رکن فعالیت نیروهای انقلاب و بیداری مردم از مفاسد حکومت پهلوی و سازماندهی آنان برای راهپیمایی، تظاهرات و فعالیت‌های انقلاب اسلامی محسوب می‌شد و مردم نیز تحت تأثیر نهضت عاشورا، روحیه‌ی شهادت‌طلبی و ایثار امام حسین (ع) و یارانش را مجدداً در خاطره‌ها تکرار کردند و با شعارهای «الله‌اکبر» و «توب، تانک، مسلسل دیگر اثر ندارد» با تانک‌ها و مسلسل‌های رژیم ستمشاهی مقابله کرده و سرانجام توانستند در ۲۲ بهمن ماه ۱۳۵۷ رژیم پهلوی را ساقط نمایند.

تاریخ شفاهی محرم و انقلاب اسلامی با هدف گردآوری و تدوین خاطرات مبارزان

مسلمانی که با تأسی از آموزه‌های نهضت سیدالشهدا(ع) و زیر لوای رهبری امام خمینی(ره) در به‌ثمر رسیدن انقلاب اسلامی نقش آفرین بوده‌اند، تالیف شده است. تا بدین شکل گوشه‌ای از فعالیت‌ها و مجاهدت‌های مبارزان مسلمان و تأثیرات نهضت حسینی در به‌ثمر رسیدن انقلاب اسلامی در تاریخ معاصر ایران ثبت و ضبط گردد.

در پایان ضمن تشکر از محققان ارجمند سرکار خانم اعظم فولادی‌پناه و سرکار خانم مهشید کبیری از جناب آقای دکتر مرتضی میردار معاون محترم تاریخ شفاهی، جناب آقای جواد مهربانی مدیر محترم گروه تاریخ شفاهی و سایر همکاران محترم در معاونت تاریخ شفاهی و مؤسسه‌ی فرهنگی و هنری قدردانی می‌شود.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی

www.ketab.ir